فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت

دوره دوم ، شماره ۲۴ – شماره پیاپی ۴۲- تابستان و پاییز ۱۳۸۹

مقاله شماره۵- صفحات ۹۱ تا ۱۰۱

سیاست‌گذاری و برنامه ریزی به منظور گسترش کمی و کیفی محتوا و منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی

دکتر محمد لشکری[1]

چکیده

در حال حاضرتعداد کتاب ها و محتوا درسی مربوط به رشته اقتصاد اسلامی بسیار کم است و آنچه تاکنون تدوین شده صرفاً با انگیزه شخصی و بدون حمایت مالی از سوی مراکز آموزش عالی و مراکز پژوهشی دولتی صورت گرفته است. برای گسترش کمی و کیفی محتوا و منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی نیاز به برنامه‌ریزی منسجم و دقیق و سیاست‌گذاری توسط نهادهای مرتبط با این موضوع می‌باشد. انجمن اقتصاد اسلامی به عنوان یک سازمان غیردولتی(NGO) با توجه به توانایی‌های بالقوه‌ای که دارد می‌تواند این برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری را انجام دهد و از طریق قانونی متولی این امر شود و با روش قانونی از انتشارات سمت، مرکز نشر دانشگاهی، پژوهشگاه علوم انسانی و سایر نهادهای دولتی بخواهد تا حامی مالی و پژوهشی این امر باشند. سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی به منظور گسترش کمی و کیفی محتوا و منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی باید نهادینه شود تا با تغییر دولت‌ها و سیاست‌های کلی کشور خللی در این راه ایجاد نشود. پژوهش حاضر راهکارهای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای گسترش کمی و کیفی محتوا و منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی را مشخص و پیشنهاد می‌کند. روش تحقیق این پژوهش توصیفی است. در این پژوهش فرایند تدوین منابع درسی سایر رشته‌ها تجزیه و تحلیل می‌شود و علت کمبود محتوا درسی رشته اقتصاد اسلامی نسبت به سایر رشته‌های علمی مورد بررسی قرار گرفته و از طریق الگو سازی از فرایند مثبت تدوین محتوا درسی سایر رشته‌ها پیشنهاداتی برای گسترش کمی و کیفی منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی ارایه می‌کند.فرایند تدوین محتوا و منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی از شناسایی نویسندگان و پژوهشگران بالقوه اقتصاد اسلامی و تهیه سرفصل‌ها آغاز می‌شود و به انتشار و ویرایش‌های مجدد محتوا و منابع درسی منتهی می‌شود. این فرایند بسیار پویا است و در حقیقت پایانی ندارد زیرا حوزه اقتصاد اسلامی بسیار وسیع است و با توجه به مسائل اقتصادی جدید جهان محتوا و منابع درسی این رشته باید دائماً به روز شوند و پاسخگوی مسائل جدید اقتصاد باشند. به این رشته باید به عنوان یک رشته علمی نگاه کرد. درست است که پژوهشگران، مدرسان و نویسندگان این رشته انگیزه الهی و معنوی دارند. در عین حال آن‌ها انسان و دارای نیازهای مادی و فیزیکی و دارای هزینه فرصت هستند و آن‌ها نیز همانند دیگران هزینه- فایده اقتصادی را می‌دانند و می‌توانند بین گزینه‌های مختلف انتخاب کنند.

کلید واژه ها: محتوا درسی، منابع درسی، اقتصاد اسلامی، رشته اقتصاد اسلامی، پژوهش

---

[1] عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور

[Downloaded from isoedmag.ir on 2026-10-10]

مقدمه

به رشته اقتصاد اسلامی باید به عنوان یک رشته علمی نگاه کرد. درست است که پژوهشگران، مدرسان و نویسندگان این رشته انگیزه الهی و معنوی دارند. در عین حال آن‌ها انسان و دارای نیازهای مادی و فیزیکی و دارای هزینه فرصت هستند و آن‌ها نیز همانند دیگران هزینه- فایده اقتصادی را می‌دانند و می‌توانند بین گزینه‌های مختلف انتخاب کنند. اگر بخواهیم صرفاً با انگیزه معنوی کتاب تولید کنیم همین وضعی که منابع اقتصاد اسلامی دارد ادامه خواهد یافت. چنانچه بخواهیم تحول واقعی و جنبشی در تدوین کتاب‌های این رشته ایجاد شود باید انگیزه مادی نیز مورد توجه قرار گیرد, اگر مسیر علمی باشد و در ارتقاء علمی افراد مؤثر باشد این رشته نیز همانند سایر رشته‌ها به سرعت گسترش می‌یابد. آموزش اقتصاد اسلامی باید از دوره ابتدایی به صورت ضمنی در درس‌هایی نظیر علوم اجتماعی گنجانده شود, در دوره راهنمایی به صورت شفاف تحت عنوان اقتصاد اسلامی با سطحی بالاتر و در دوره دبیرستان به صورت مقایسه ای با اقتصاد سرمایه داری و سوسیالیستی تعلیم داده شود. پیش نیاز تدوین منابع اقتصاد اسلامی آشنایی با اقتصاد متعارف است ولی نویسندگان محتوا اقتصاد اسلامی نباید با همان مبانی اقتصاد متعارف, نظریه اقتصاد اسلامی را بنا کنند زیرا پیش فرض‌ها و روش تحقیق در این دو اقتصاد با هم متفاوت است.

پیشنهاد می‌کنم تعدادی نویسنده داوطلب انتخاب شوند که کار اصلی آن‌ها تدوین کتاب در زمینه اقتصاد اسلامی باشد و به صورت تیمی و گروهی با سرپرستی یک نویسنده مسئول و برجسته به تدوین, ویرایش و بازنگری محتوا اقتصاد اسلامی مبادرت ورزند. مقاله به صورت زیر سازمان‌دهی شده است. ابتدا ادبیات موضوع مرور خواهد شد. سپس وضعیت فعلی تدوین منابع درسی اقتصاد اسلامی مورد بررسی قرار می‌گیرد. روش انتشار منابع درسی در سایر رشته‌ها در بخش بعدی می آید. بعد از آن راهکارهای گسترش کمی و کیفی منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی مورد بررسی قرار می‌گیرد. خلاصه و نتیجه‌گیری بخش بعدی مقاله را تشکیل می‌دهد. در بخش آخر راهکارهایی برای گسترش کمی و کیفی منابع درسی اقتصاد اسلامی با عنوان پیشنهادات سیاستی ارائه می‌شود.

مروری بر ادبیات موضوع

مصباحی آموزش تخصصی بانکداری بدون ربا را در دو سطح 1. برنامه مراکز آموزشی 2. کتاب ها و محتوا مرتبط با موضوع را بررسی کرده و کاستی آن‌ها را بازگو می‌کند. به نظر وی آموزش بانکداری بدون ربا باید در دو سطح عمومی و تخصصی ارایه شود. آموزش عمومی برای افرادی که با بانک سرو کار دارند و آموزش تخصصی برای کارمندان بانک‌ها و دانشجویان رشته اقتصاد، حسابداری، مدیریت، بانکداری و حقوق لازم است. براساس سرفصل‌های مصوب، تقریباً حدود 10 درصد مطالب مربوط به مسایل بانکداری

[Downloaded from isoedmag.ir on 2026-10-10]

بدون ربا و سیاست‌هاست، و آن هم در حد مرور و بیان تجربه آن است(مصباحی، 1383: 107). این 10 درصد نیز برای رفع تکلیف است زیرا به صورت گذرا و اشاره‌ای به آن پرداخته شده و در متن اصلی کتاب‌ها مستقیماً وارد نشده است. خصوصیت بیشتر آثار منتشر شده تک نگاری و فقدان نگاه جامع و نظام‌دار به بحث‌های اقتصادی اسلام است(فراهانی فرد, 1385: 5). بنابراین لازم است به صورت سیستمی و نظام مند تمام محتوا منتشر شده در کنار هم بررسی شود و نقایص آن‌ها بر طرف شود تا بتوانند به عنوان منبع درسی مورد استفاده قرار گیرند. یوسفی معتقد است به رغم اهمیت و جایگاه اهداف, ادبیات سامان‌یافته در تحقیقات اقتصاد اسلامی بسیار متفاوت, ناسازگار و فاقد منطق علمی است(یوسفی, 1385: 102). در عین حال نویسندگان این محتوا زحمت زیادی کشیده و در فضایی که حمایتی از آن‌ها نمی شده وقت خود را صرف نوشتن این منابع کرده اند. هم باید از آن‌ها قدردانی شود و هم باید با تشکیل کارگروه منابع اقتصاد اسلامی در انجمن اقتصاداسلامی سازگاری و منطق علمی را در بازنگری محتوا قبلی و تدوین محتوا جدید ایجاد کرد. رفیعی معتقد است معرفت دینی همانند بسیاری از کالاهای اقتصادی یک کالای مصرفی و سرمایه ای است, معرفت دینی همان طور که می‌تواند رضامندی و مطلوبیت برخورداران آن را فراهم سازد, می‌تواند توانایی‌های کارکردی و بازده‌های اقتصادی و اجتماعی آنان را افزایش دهد(رفیعی, 1385: 127). بنابر تعریف وی منابع و محتوا اقتصاد اسلامی هم کالای مصرفی است و هم کالای سرمایه ای, بنابر این همانند سایر کالاهای اقتصادی دارای بازده است. موسایی(1382) در کتابشناسی اقتصاد اسلامی که نتیجه یک طرح پژوهشی در خصوص ادبیات اقتصاد اسلامی است 2343 عنوان کتاب فارسی, عربی, اردو و انگلیسی را فهرست نموده است. در این کتاب ذیل هر منبع کلید واژه‌های مربوط به آن درج شده است. کتاب دارای نمایه است و برای تشخیص کتاب‌هایی که می توانند منبع درسی در رشته اقتصاد اسلامی باشند بسیار مناسب است و می تواند در تهیه بانک اطلاعاتی در زمینه اقتصاد اسلامی نقش زیادی داشته باشد.

وضعیت فعلی تدوین منابع درسی اقتصاد اسلامی

در حال حاضر تدوین کتاب‌های اقتصاد اسلامی از طرق زیر صورت می‌گیرد:

1. تدوین توسط افراد علاقمند با انگیزه شخصی و بدون حمایت از طرف نهادهای مربوطه
2. هدایت پایان نامه‌ها و رساله‌های کارشناسی ارشد و دکتری توسط استادان علاقمند
3. انتشار برخی از عناوین اقتصاد اسلامی توسط پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
4. انتشار برخی از عناوین اقتصاد اسلامی توسط پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس
5. انتشار برخی از عناوین اقتصاد اسلامی توسط دانشگاه امام صادق(ع)

[Downloaded from isoedmag.ir on 2026-10-10]

6. انتشار برخی از عناوین اقتصاد اسلامی توسط پژوهشکده پولی بانک مرکزی ج .ا.ا
7. انتشار برخی از عناوین اقتصاد اسلامی توسط انتشارات آستان قدس رضوی(به نشر)
8. انتشار برخی از عناوین اقتصاد اسلامی توسط سایر انتشارات بخش خصوصی(که به ندرت صورت می‌گیرد).

در دانشگاه‌ها چند درس اقتصاد اسلامی وجود دارد: 1. مبانی فقهی اقتصاد اسلامی, 2. نظام اقتصادی صدراسلام, 3. درآمدی بر اقتصاد اسلامی. علی رغم این‌که مهم‌ترین و موفق‌ترین منابعی که در اقتصاد اسلامی در حال حاضر وجود دارد و پژوهش‌های زیادی هم در مورد آن صورت گرفته و تقریباً جنبه عملی و اجرایی هم پیدا کرده است بانکداری اسلامی است ولی درس بانکداری اسلامی درسی اختیاری است که در قریب به اتفاق دانشگاه‌ها تدریس نمی‌شود. در بیش‌تر کتاب‌های کلان چه از نوع تألیف یا ترجمه به بانکداری بدون ربا و به طور اعم اقتصاد اسلامی به طور جدی پرداخته نشده است اگر هم اشاره ای شده برای رفع تکلیف بوده و خیلی جدی نیست. این وضعیت مطلوب نیست زیرا کتاب‌ها و منابع منتشره سازمان‌دهی شده نیست و به صورت پراکنده بخش کوچکی از نیاز این رشته را مرتفع می‌سازند. هم نیاز این رشته خیلی بیشتر از آثار منتشر شده فعلی است و هم ظرفیت تدوین منابع اقتصاد اسلامی در کشور خیلی بیشتر از شرایط فعلی است.

روش انتشار منابع درسی در سایر رشته‌ها

هر مرکز آموزش عالی, و هر مرکز نشر برای خود دستورالعمل و آیین نامه‌ای دارد. با توجه به محدودیت صفحات مقاله روش انتشار سه مرکز آموزشی و پژوهشی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

روش انتشار مورد استفاده در پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس

1. نویسنده کتاب را به طور کامل تدوین و به پژوهشکده ارسال می‌کند.
2. پژوهشکده برای آن داور تعیین می‌کند.
3. اگر کتاب برای چاپ تأیید شد پژوهشکده با نویسنده قرارداد می بندد و کل هزینه‌های چاپ و هزینه‌های سربار مربوط به مراحل مختلف انتشار کتاب را از نویسنده دریافت می‌کند.
4. پژوهشکده با توافق نویسنده تعدادی از کتاب‌های منتشره را به عنوان هدیه بر می‌دارد.
5. چاپ کتاب توسط پژوهشکده اقتصاد صرفاً بر اعتبار اثر منتشر شده می‌افزاید و الا هیچ حمایتی از نظر مالی از اثر منتشر شده نمی‌شود.

[Downloaded from isoedmag.ir on 2026-10-10]

6. توزیع کتاب نیز بر عهده نویسنده است. نویسنده پس از پرداخت هزینه‌ها و هدیه تعدادی از کتاب‌ها, بقیه کتاب‌ها را تحویل می‌گیرد و در اختیار مراکز پخش قرار می‌دهد.

روش انتشار مورد استفاده در دانشگاه فردوسی مشهد

1. انعکاس به معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه برای پیش‌گیری از دوباره
2. اعلام مراتب به معاون پژوهشی دانشکده توسط صاحب اثر
3. تکمیل شناسنامه کتاب پیشنهادی توسط صاحب اثر و ارایه آن به مدیر گروه مربوطه
4. طرح کتاب پیشنهادی در جلسه گروه و ارسال نتیجه برای معاون پژوهشی دانشکده
5. ارسال درخواست و شناسنامه به معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه
6. ارجاع درخواست به کمیته انتشارات دانشگاه برای ارزیابی
7. در صورت پذیرش اثر پیشنهادی در ارزیابی اولیه, ارسال اثر به افراد صاحب نظر برای ارزیابی
8. دریافت نظرات ارزیابان و تکمیل فرم خلاصه نظرات ارزیابان
9. بررسی نظرات ارزیابان به همراه دو نفر متخصص و مدعو
10. انجام پیشنهادات اصلاحی در صورت لازم
11. ارسال تصویب نامه به همراه اصل اثر و در صورت لازم ارسال برای ویرایش علمی و ادبی اثر
12. اقدام به اصلاحات مورد نظر ویراستاران علمی و ادبی توسط صاحب اثر
13. صدور مجوز چاپ و ارسال به همراه متن کامل اثر
14. دریافت 30 تا 50 نسخه از کتاب باهماهنگی صاحب اثر توسط معاون پژوهشی دانشگاه
15. خرید دائم یاموقت اثر توسط دانشگاه طبق قرادا منعقده بین صاحب اثر و دانشگاه.

روش انتشار مورد استفاده در دانشگاه تربیت مدرس

اعضای هیات علمی به منظور چاپ اثر تألیفی و یا ترجمه‌ای خود به صورت کتاب، به بخش فرهنگی مرکز نشر آثار علمی، مراجعه می‌نمایند. در فرایند تحویل اثر به بخش فرهنگی، مراحل مختلف تحویل آثار ترجمه‌ای و تالیفی با جزییات کامل مستند می‌شود. مراحل چاپ به شرح ذیل است:

1- تحویل اثر به مرکز نشر آثار علمی ـ بخش فرهنگی(کتاب)

[Downloaded from isoedmag.ir on 2026-10-10]

2- پذیرش اولیه به وسیله کارشناس فرهنگی مرکز نشر آثار علمی

3- مطرح شدن اثر در شورای نشر

4- ارسال برای داوران

5- دریافت نتایج و طرح در شورای نشر

6- دریافت اثر

7- عقد قرار داد

8- ورود به فرایند آماده‌سازی کتاب برای چاپ

تفاوت چاپ کتاب در دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه فردوسی با پژوهشکده اقتصاد در این است که هزینه‌های چاپ و حتی حق الزحمه تدوین کتاب توسط دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه فردوسی پرداخت می‌شود. برای گسترش کمی و کیفی منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی ما باید روش دانشگاه‌ها را انتخاب کنیم تا صاحب اثر انگیزه‌ای برای صرف وقت خود در تدوین منابع داشته باشد.

راهکارهای گسترش کمی و کیفی منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی

برای گسترش کمی و کیفی منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی اقدامات زیر پیشنهاد می‌شود:

5 . 1 تشکیل دبیرخانه یا کار گروه منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی در انجمن اقتصاد اسلامی

کارگروه منابع درسی از بین اعضای داوطلب و برجسته انجمن انتخاب شوند. این افراد باید متعهد شوند وقت زیادی برای این امر در نظر بگیرند. دغدغه اصلی این افراد باید گسترش کمی و کیفی منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی باشد. افرادی که نمی‌توانند وقت بگذارند نباید چنین پیشنهادی را بپذیرند. این کار گروه باید واقعی باشد و نه صرفاً تشریفاتی و صوری, زیرا نتیجه کارگروه‌های صوری و تشریفاتی برای همگان بالاخص اعضای محترم انجمن آشکار است.

5 . 2 شناسایی پژوهشگران و محققان بالقوه اقتصاد اسلامی

از طریق فراخوان و جستجو در سایت‌ها و منابع مختلف علمی و معرفی اعضای انجمن می‌توانیم پژوهشگران و محققان اقتصاد اسلامی مخصوصاً نیروهای جوان را شناسایی کنیم.

5 . 3 شناسایی محققان اهل قلم

تعداد زیادی از اعضای فعلی انجمن قبلاً در زمینه‌های مختلف کار می‌کردند و در موضوعات مختلف اقتصاد متعارف(غیر از اقتصاد اسلامی) مطلب می‌نوشتند و بعد از پیوستن به انجمن انگیزه بیشتری برای تدوین مقاله و کتاب در زمینه اقتصاد اسلامی پیدا کردند. باید محققان بالقوه اهل قلم در اقتصاد شناسایی شوند و

[Downloaded from isoedmag.ir on 2026-10-10]

به آن‌ها پیشنهاد شود تا در زمینه اقتصاد اسلامی منبع درسی تهیه کنند.

5 . 4 تهیه سرفصل‌های کلیه دروس مورد نیاز از طریق فراخوان توسط کلیه محققان

سرفصل‌ها توسط تمام محققان پیشنهاد شود و پس از جمع آوری و طبقه بندی توسط کارگروه منابع درسی تلخیص, بازنگری و تدوین شود و پس از طرح در جلسه انجمن با حضور اکثریت اعضا تصویب و به مراکز آموزش عالی پیشنهاد یا ابلاغ شود.

5 . 5 تهیه بانک اطلاعاتی در مورد منابع و مآخذ موجود در اقتصاد اسلامی

شناسایی منابع و کتاب‌های موجود در رشته اقتصاد اسلامی در داخل و خارج کشور باید قبل از سفارش هرگونه کتابی صورت گیرد. بنابراین لازم است تمام منابع درسی و کمک درسی اقتصاد اسلامی در سراسر جهان شناسایی شود و برای آنها بانک اطلاعاتی تهیه شود.

5 . 6 استفاده از کتاب‌ها و منابع موجود و شناسایی معایب آن‌ها

قطعاً کتاب‌های موجود تاحدی قابل استفاده است و احتمالاً نقایصی هم دارند که باید برطرف شود. بنابراین پس از شناسایی منابع موجود در اقتصاد اسلامی, در صورت قابل استفاده بودن به عنوان منبع درسی معرفی شوند و در صورتی که با اصلاحاتی می‌توانند به صورت منبع درسی درآیند به نویسندگتن آن‌ها سفارش داده شود تا اصلاحات لازم را انجام دهد.

5 . 7 پیشنهاد تدوین کلیه دروس از طریق فراخوان و به صورت داوطلبانه

با همین شیوه‌ای که این نشست برگزار شد و فراخوان برای تمام اعضا ارسال و از همه اعضا دعوت شد تا مقاله تهیه و ارسال نمایند و برای سطوح مختلف آن مبلغی به عنوان دستمزد تعیین شد برای تدوین کتاب‌ها نیز فراخوان شود. سطح مقالات این نشست به دو دلیل نسبت به نشست‌های قبلی بالاتر است:

-روند کیفی مقالات در طول برگزاری نشست‌ها از ابتدای تأسیس انجمن صعودی بوده است.

-پیشنهاد حق الزحمه و جبران هزینه فرصت نویسندگان انگیزه‌ای برای صرف وقت بیشتر است.

-پیشنهاد می‌شود فراخوان به صورت‌های مختلف از جمله رسانه‌های جمعی, سایت انجمن و دانشگاه‌ها و مراکز مرتبط با انجمن و همچنین دعوت‌نامه اختصاصی برای تمام نویسندگان بالقوه صورت گیرد.

5 . 8 بررسی تقاضای نویسندگان توسط کارگروه منابع درسی

تقاضای پیشنهاد دهندگان در کارگروه منابع درسی بررسی شود و پس از بررسی اولیه توسط اعضای کارگروه در صورت تأیید اولیه برای هر کتاب حداقل به3 نفر پیشنهاد تدوین کتاب داده شود و به هر کدام پیشنهاد شود 2 فصل کتاب را با توجه به سرفصل‌های ارائه شده توسط کارگروه منابع درسی تدوین و ارسال نمایند.

[Downloaded from isoedmag.ir on 2026-10-10]

5 . 9 ارائه کارگاه آموزشی در مورد تدوین کتاب درسی در زمینه اقتصاد اسلامی

تمام افراد توانایی‌های بالقوه دارند, اعضای انجمن و سایر نویسندگان توان نوشتن دارند ولی کتاب درسی آن هم در زمینه اقتصاد اسلامی باید با روش علمی و با پیش زمینه آموزشی تدوین شود. برای تحقق این هدف نیاز به برگزاری گارگاه تدوین کتاب درسی در زمینه اقتصاد اسلامی است تا از ابتدا نویسندگان با اهداف مشخص آموزشی نسبت به تدوین کتاب اقدام کنند.

5 . 10 تدوین کتاب‌ها به شیوه درسی

به متقاضیان تدوین منابع باید سفارش شود تا کتاب درسی تدوین کنند. کتاب درسی دارای اهداف کلی و رفتاری آموزشی است و با کتاب‌های متعارف متفاوت است. کتاب درسی دارای سئوال‌ها و مسائل پاسخ داده شده در متن و سئوالات بدون پاسخ در متن و پایان فصل و خلاصه فصل است. کتاب درسی قدرت تحلیل دانشجو را بالا می برود و دانشجو را محقق و پژوهشگر تربیت می‌کند. در هر منبع درسی باید آگاهانه سئوالات بدون پاسخی گنجانده شود تا دانشجو برای یافتن پاسخ آن‌ها به منابع دیگری مراجعه کند و بداند که دایره دانش اقتصاد اسلامی محدود به منبع درسی او نیست و او باید برای یافتن پاسخ سئوالات خود بیشتر مطالعه کند. علاوه بر آن منبع درسی باید در ذهن دانشجو ده‌ها سئوال جدید ایجاد کند. اقتصاد اسلامی باید قدرت تفکر, خلاقیت و مسئولیت را در دانشجو تقویت کند.

5 . 11 تهیه فرم داوری کتاب

با توجه به استانداردهای موجود فرم داوری کتاب به روش علمی تنظیم شود. این فرم با توجه به موضع اقتصاد اسلامی قطعاً تفاوت‌هایی با فرم داوری سایر منابع خواهد داشت.

5 . 12 انتخاب داور از میان صاحب نظران و نویسنگان برجسته

قبل از آغاز فرایند تدوین کتاب‌ها, لیستی از داوران بالقوه تهیه شود. پیشنهاد می‌کنم انجمن بانک اطلاعاتی از تمام پژوهشگران و محققان اقتصاد تهیه نماید.

5 . 13 داوری 2 فصل تدوین شده

پس از دریافت 2 فصل تدوین شده با توجه به موضوع هر کتاب برای آن 3 داور انتخاب شود. در صورت تأیید دو داور پس از اصلاحات پیشنهادی داوران, سایر فصل‌ها تدوین شود.

5 . 14 رتبه بندی کتاب‌ها

کتاب‌هایی که دو فصل آن‌ها داوری شده رتبه بندی شوند. اگر هر سه کتاب با نمرات بالا تأیید شدند با هر سه نویسنده قرارداد منعقد شود تا کتاب را به صورت کامل تدوین نمایند.

5 . 15 داوری تمام کتاب

پس از تدوین کامل کتاب, دوباره داوری شود و یکی از داوران به عنوان ویراستار علمی انتخاب شود.

[Downloaded from isoedmag.ir on 2026-10-10]

16 .5 پیشنهاد برای تدوین گروهی

از ابتدای پیشنهاد نویسندگان و یا پس از داوری 2 فصل تدوین شده می توان به نویسندگانی که در یک زمینه کار می‌کنند پیشنهاد کار مشترک داد تا با تقسیم کار بین خودشان نسبت به تدوین کتاب اقدام کنند.

17.5 انتخاب کتاب درسی و کمک درسی

پس از تدوین کتاب‌ها به طور کامل دوباره کتاب‌ها داوری و با هم مقایسه شود. از میان کتاب‌های داوری شده کتابی که بالاترین امتیاز را گرفته است به عنوان کتاب درسی و بقیه به عنوان کتاب کمک درسی معرفی شوند. از نظر حق‌الزحمه با توجه به امتیاز مکتسبه و وضعیت آموزشی و پژوهشی نویسندگان به تمام آن‌ها بر اساس آیین نامه‌های موجود دانشگاه‌ها پرداخت لازم صورت گیرد.

18 .5 مذاکره با مراکز مرتبط با تدوین کتاب‌های درسی

انجمن با سمت, پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و شورای بررسی محتوا و کتب علوم انسانی, پژوهشکده پولی, آستان قدس رضوی, مرکز نشر دانشگاهی, پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس و انتشارات دانشگاه‌پیام نور از ابتدای فعالیت تدوین منابع درسی وارد مذاکره شود تا این مراکز ضمن حمایت مالی و معنوی منابع تدوین شده را به عنوان کتاب درسی به مراکز آموزش عالی معرفی کنند. دانشگاه پیام نور از طرف وزارت علوم در این زمینه مأموریت ویژه دارد با توجه به امکانات گسترده این دانشگاه در خصوص نشر کتاب, انجمن باید حداکثر استفاده را از این امکانات در جهت گسترش کمی و کیفی انتشار منابع اقتصاد اسلامی بنماید.

19 .5 بازنگری کتاب‌های معرفی شده پس از 2 سال

در برخی از مراکز آموزش عالی یک کتاب قدیمی با ده‌ها غلط چاپی و علمی با تیراژ 100 هزار جلد چاپ شده و چون نویسنده از طریق ارتباط و خارج از ضوابط کتاب خود را به چاپ رسانده خاطرش جمع است که این کتاب منبع درسی است و کسی آن را تغییر نمی‌دهد بنابراین انگیزه‌ای برای بازنگری ندارد. برای ارتقاء منابع اقتصاد اسلامی پس از 2 سال از انتشار کتاب و تعیین آن به عنوان منبع درسی نظرات دانشجویان و مدرسان مربوطه جمع آوری و به اطلاع مؤلف برسد و اصلاحات لازم صورت گیرد برای اصلاح هر منبع مدت زمان معقولی در نظر گرفته شود تا پس از گذشت زمان تعیین شده در صورتی که اصلاحات لازم صورت نگیرد کتاب از رده منابع درسی خارج و به جای آن منبع دیگری جایگزین شود تا نویسنده انگیزه بازنگری داشته باشد.

نتیجه‌گیری

[Downloaded from isoedmag.ir on 2026-10-10]

برای گسترش کمی و کیفی محتوا و منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی نیاز به برنامه‌ریزی منسجم و دقیق و سیاست‌گذاری توسط نهادهای مرتبط با این موضوع می‌باشد. به این رشته باید به عنوان یک رشته علمی نگاه کرد. اگر بخواهیم تحول واقعی و جنبشی در تدوین کتاب‌های این رشته ایجاد شود باید انگیزه مادی نیز مورد توجه قرار گیرد, اگر مسیر علمی باشد و در ارتقاء علمی افراد مؤثر باشد این رشته نیز همانند سایر رشته‌ها به سرعت گسترش می‌یابد. پیش نیاز تدوین منابع اقتصاد اسلامی آشنایی با اقتصاد متعارف است ولی نویسندگان محتوا اقتصاد اسلامی نباید با همان مبانی اقتصاد متعارف, نظریه اقتصاد اسلامی را بنا کنند زیرا پیش فرض‌ها و روش تحقیق در این دو اقتصاد با هم متفاوت است. باید تعدادی نویسنده داوطلب انتخاب شوند که کار اصلی آن‌ها تدوین کتاب در زمینه اقتصاد اسلامی باشد و به صورت تیمی و گروهی با سرپرستی یک نویسنده مسئول و برجسته به تدوین, ویرایش و بازنگری محتوا اقتصاد اسلامی مبادرت ورزند. برای گسترش کمی و کیفی منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی ما باید روش دانشگاه‌ها را انتخاب کنیم تا صاحب اثر انگیزه‌ای برای صرف وقت خود در تدوین منابع داشته باشد.

برای گسترش کمی و کیفی منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی اقدامات زیر پیشنهاد می‌شود:

- تشکیل دبیرخانه یا کار گروه منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی در انجمن اقتصاد اسلامی
- شناسایی پژوهشگران و محققان بالقوه اقتصاد اسلامی
- شناسایی محققان اهل قلم
- تهیه سرفصل‌های کلیه دروس مورد نیاز از طریق فراخوان توسط کلیه محققان
- تهیه بانک اطلاعاتی در مورد منابع و مآخذ موجود در اقتصاد اسلامی
- استفاده از کتاب‌ها و منابع موجود و شناسایی معایب آن‌ها
- پیشنهاد تدوین کلیه دروس از طریق فراخوان و به صورت داوطلبانه
- بررسی تقاضای نویسندگان توسط کارگروه منابع درسی
- ارائه کارگاه آموزشی در مورد تدوین کتاب درسی در زمینه اقتصاد اسلامی
- تدوین کتاب‌ها به شیوه درسی
- تهیه فرم داوری کتاب
- انتخاب داور از میان صاحب نظران و نویسنگان برجسته
- داوری 2 فصل تدوین شده
- رتبه بندی کتاب‌ها
- داوری تمام کتاب
- پیشنهاد برای تدوین گروهی
- انتخاب کتاب درسی و کمک درسی
- مذاکره با مراکز مرتبط با تدوین کتاب‌های درسی

[Downloaded from isoedmag.ir on 2026-10-10]

- بازنگری کتاب‌ها معرفی شده پس از 2 سال

پیشنهادات

تقریباً تمام مقاله پیشنهاد است. این مقاله دو پیشنهاد مشخص و اساسی دارد:

1. برای گسترش کمی و کیفی محتوا و منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی باید سرمایه‌گذاری کرد و بودجه مشخص و قابل توجهی به این امر اختصاص داد. زیرا سایر منابع درسی خود به خود رشد کمی و کیفی نداشته اند.
2. انجمن و به طور مشخص کار گروه منابع درسی رشته اقتصاد اسلامی در انجمن اقتصاد اسلامی از آثار و پایان نامه‌هایی که در این زمینه تدوین می‌شوند به طور جدی حمایت کند.

منابع

- روش اجرایی چاپ و انتشارات کتاب(۱۳۸۵)،، معاونت طرح و برنامه دانشگاه فردوسی مشهد.
- رفیعی آتانی, عطاءالله (1385), "درآمدی بر نظریه تقاضای دانش دینی", **فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی**، شماره 23، صص 127-155.
- سیدنورانی, سید محمدرضا و فتح اله تاری(۱۳۸۷), ضرورت بازنگری در سرفصل‌ها و عناوین درسی اقتصاد اسلامی (مقطع کارشناسی), نشست اقتصاد اسلامی, دانشگاه شیراز.
- فراهانی‌فرد, سعید (1385), "سرمقاله", **فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی**، شماره 23، صص 5-9.
- مصباحی، غلامرضا (1383), " بررسی آموزش اقتصاد پول و بانکداری در جمهوری اسلامی ایران"، **فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی**، شماره 15، صص 99-129.
- موسایی, میثم (1382), **کتابشناسی اقتصاداسلامی**, پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس.
- یوسفی(1385), "ابهام در اهداف نظام اقتصادی اسلام و سامان‌دهی آن", **فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی**، شماره 23، صص 101-126.

– پروژه مستند سازی و بهبود فرآیندهای کلیدی و اصلی دانشگاه فردوسی مشهد, معاونت پژوهش و فناوری, 1387.

[Downloaded from isoedmag.ir on 2026-10-10]